

A disszociáció okozta eme zavart még tetemesen növeli a grammatikának a syntaxissal való kombinálása. Így pl. különböző ablativust (instrumenti, loci, temporis) kell ismernie a tanulóknak már akkor, amikor az öt declinatiót még nem is tudhatja teljesen. A fordításra alapított módszer a syntaxis sok nehezen felfogható szabályát nagyon is korán követeli.

És válassza bár a tankönyv szerzője a legegyszerűbb, a legkönnyebben átdolgozott szöveget, még akkor sem fogja a nyelvtani anyagot logikus egymásutánba csoportosíthatni, amíg a teljes mondat fordítása akkora fontosságú, amíg a grammatikának annyira kell a fordítás követelte rendszertelenséghez alkalmazkodnia.

Ha a latin tanítás itt-ott kétes eredménnyel jár, annak első sorban a methodus egyoldalú túlzása az oka. Azért akarják oly sokan a mostani módszer megváltoztatását, azért mondja Bennett, a középiskolai latin tanítás itteni szaktekintélye is, hogy a sokat kifogásolt grammatikai rendszer régi alaposágához kell visszatérni.

New-York, 1911 február havában.

Dr. FERT SÁNDOR.

(Vége következik.)

ADATOK A KÖZÉPISKOLAI OKTATÁS MEDDŐSEGÉNEK KÉRDÉSÉHEZ.

„Nehte, ditek jiti komne i ne brante jim la...”

Ugyan miért is választok tót jelmondatot ezen értekezésemhez? Nem elég gazdag-e nemzeti irodalmunk arra, hogy megfelelő sorral bevezessem azt, ami kevés mondani valóm van?

Szuggesztív hatás alatt cselekszem. Majdnem négy évtized előtt a Kárpátok alján nevelkedtem, egy még akkor német-magyar világú, teljesen magyar érzelmű, ma majdnem pánszláv mezővároskában éltem. Legkedvesebb sétám volt felmenni a dombokra, ahonnan gyönyörrel szemlélhettem a Vág ezüst szalagjával ékesített vidéket egészen a gyakran hótakarta Krivánig.

A városka legszebb utcájából, kertek mellett, elvezetett egy sikátor, ki a szegényes káposztás és krumplis földekre, a vasuti vágányokon túl emelkedő dombokra. E sikátor egy kisebb térre torkollott; a teret elzárta a luteránus — akkor még nem tornyos — egyszerű, fehérre meszelt templom; jobbra tőle volt a hosszukás, földszintes paplak; lakója volt akkor Baltik Frigyes tiszteletes úr; balra a templomtól volt az emeletes iskola és a bejáratát díszítette

ez evangéliumi felirat: «Nehte ditek jiti komne i net brante jim!» (Engedjétek hozzám a kisdedeket...)

Ezen gyermekkori emlék szuggesztív hatása alatt lépek be az iskolába, amelynek bejárata fölött nem ártana olyan meghatóan szép mozaik, minőt a Városligeti Fasor ág. ev. templom ajtaja fölött látunk. A legideálisabb pædagogiai elvek, beszédes képek kísérik az osztályomba, ahol az óra elején jóleső szeretettel várnak kis tanítványaim; odaadnám a szívemet értök, szeretem őket; az ő szemükből is kisugárzik a bizalom, és mégis — az óra végén sok a szomorú arc; kétszer az esztendőben könnyesepp is rezdül meg a szempilláikon. Kénytelenek vagyunk ilyenkor komor képpel a bekötetlen, színes folio füzetet bevinni az osztályba, a gyerekhadra ráolvasni, ami ellentmond ezen elvnek: «Engedjétek hozzám a kisdedeket!»

Tanulónak, tudakozódó szülőnek szólnunk kell: «Vigyék el kérem, a fiút! Igazán nem győzi a munkát. Egyelőre nem középiskolába való» stb. vagy: «Menjen más intézetbe, kedves fiam!...» Ellenőrző tanácskozásainkon megannyi felkiáltó és kérdőjelt vélünk látni, egész idegessé teszi az osztályfőt a sok rovás és intés, amelyről — mint mindenről — Potemkin-szerű statisztika készül.

Hát tényleg olyan nehéz a középiskola, olyan bevehetetlen vár a latin, farkasvermekkel tele szórt erődítmény a mennyiségtan és a rajzoló mértan?

Ki nem látott még kis gimnazistát, amint büszkén tanulja meg az első latin leckét? Mint örül kis nyelvkinésének, amellyel új évre már latinul üdvözölheti a tanárát? A reáliskolai tanuló az első évben nem érzi át a középiskolai iskolázás ujságát, hiszen még a német nyelv sem mindenütt új tárgy. Vagy érintkezési nyelv hazánk periferiáin vagy az elemi iskolában is tanították helyenkint e nyelvet. De a latin!

Sajnálom, hogy megszűnt gimnáziumi dalnak lenni a mi gimnazista-korunk Gaudeamus igitur-ja.

De ha nem a latin nyelv a gimnáziumban, nem a mennyiség- és mértan a középiskolában ama legyőzhetetlen valami, akkor miért oly meddő minden fáradozásunk, oly átlagon alóli a siker? (Ne téveszsen meg minket az u. n. érettségi vizsgálatok kedvező statisztikája; a társadalom antipáthiája ezen vizsgával szemben szuggesztív hatással van a legfelsőbb közoktatási forum közegeire is; a szabályzat szigorú, de világos; s mégis megesett már, hogy a szabályzathoz ragaszkodó felügyelő tanár és az intézet igazgatója egy oly u. n. «botrány» (?) áldozata lett; megesik, hogy főigazgató és tanári testület megsajnál egy olyan tisztán a vizsga idejében agyoncsigázott — évközben nem dolgozó — egyént és megalégszik oly kevéssel, amivel gyakran a III—IV. osztályban meg nem elégedhetnek.)

Nem a gyermekek mulik, nem a tanáron, nem a tananyagon. Voltunk mi gimnáziumi tanulók harmincöt évvel ezelőtt, az iskola — állítólag — még nem volt olyan jó, mint ma, a tanárság még nem foglalkozott annyira a mindent felölelő modern pädagógiával, a tananyag nem volt annyira feldolgozva Tantervben, Utasításokban, helyi tantervekben, módszeres tanáskozásokon, nem volt olyan csekély, mint ma és az eredmény akkor nemcsak állítólag jó volt, hanem mi, a középiskolát reformálni akaró generáció, tudjuk, hogy egy 1870—1880-ban érettségit tett ifjú átlagosan intelligensebb is, munkabiróbb is volt, mint a milyenek gyermekeink.

I.

Nem szándékom a régi, a mai és a jövő iskolánkról szólni; csak a minap szóltak róla Alexander Bernát és Balassa József. *Nem ócsárlom a régít, mert régi*, ha nem is vagyok minden vonalon «laudator temporis acti» — a tanárnak ugyan kevesebb volt a dolga mint ma, a tanuló többet memorizált, a terminus technikussal: magolt mint ma, nagyobb szerepe volt a notesznek, amelyet ma az osztályozással együtt a középiskolában nélkülözni szeretnénk, de, hála a régi iskolának, tudtuk a földrajzot, a történelmet, a latint, a görögöt, amelyet a mai iskola legtöbb növendéke gyorsan elfelejt, gyakran az érettségi utáni első esztendőben, tudtuk az anyagot és még most is élünk avval, amit a gimnázium padjain megszereztünk; 45—60 éves mérnökeink meg bizonyára ugyanazt vallhatják reáliskolai tanulmányaikról.

Nem esküszöm föl a nagy ismeretlen, még képzeleti új iskola zászlajára, mert hiszen nem ismerem a hadsereget, amely győzelmi jelvényének tekinteni akarja a színes új zászlót. Forrong a társadalom, átalakul minden érték; etikusaink szóban és írásban kétségbeesnek, megindult a még egyelőre elvi harc az iskola körül, a legkülönbözőbb osztályérdekekbe akarják belevonni azt az intézményt, amelynek osztályérdekek fölött álló, egységes nemzeti kulturintézménynek kellene lenni, amely a nemzeti multat a ma utján összekapcsolná a jövővel.

Engem a *ma* foglalkoztat és a *ma* középiskolája.

Szeretünk rámutatni arra, hogy a mai elemi iskola nem olyan jó, mint volt még 30—40 évvel ezelőtt. A mai elemi iskolát nem ismerem annyira, hogy ítéletet mondjak róla; azt hiszem, az elemi iskolának a meddősége is csak azon alapul, amin a középiskolai és némileg a főiskolai oktatásé is. A középiskolai oktatás meddőségének egyik főoka az *idegesség*.

Mi türes-tagadás! Gyermekünk és különösen a fővárosi tanuló-
ifjúságnak nagy része ideges.

Ha nem is terhelt mind, ha nem örökségként jutott a gyer-
meknek mind idegzetének gyengesége, sok tanuló gyermekkori beteg-
ségekől kifolyólag ideges, más meg az otthon, a családnak a betegje
és ezek bizony a számalomra legmeltőbbak, mert gyakran valóságos
kis martirok.

A vidéken is találni az ideges gyermekeknek mindhárom tipu-
sát, de ott egyszerűbbek az életviszonyok, csendesebb az utca, a tér,
kisebb a kísértés, pornográfia, erkölcstelenség, feslettség; jobb a
levegő, több a fény a többnyire földszintes házsorok között és az
udvarokban; mind oly dolgok, amik az idegességet csökkentik, a
szervezetet erősítik, edzik és ellenállásra képesítik.

A fővárosi tanulókat az idegrontó sok hatástól nem védi meg a
család, nem az iskola, nem a templom. Hiába szól hozzá a lelkész,
az ideges gyermek nem nyugszik meg; sőt van a hitoktatásban
néhány tétel, pl. bűn és bűnhődés, örök kárhozát stb.; vagy pl. az
izraelita hittannal járó nehéz héber nyelvi oktatás, amely fölzaklatja,
illetőleg rendkívül fárasztja idegzetét. Bármennyire van tekintettel a
modern pädagógia a tanulónak a lelkére és lelki tulajdonságaira;
túlzsúfolt iskolában (néha 74—80 tanuló a kis osztályokban [I—III],
ahol legföljebb 30-nak volna szabad lennie) kisegítő eszköz (pláne
az első hónapokban, amíg a tanár 70—200 új tanulókat megismer) a
tanuló réme: a kalkulus-könyv! A modern középiskola még ma sem
alkalmas arra, hogy nagy tömegekben az ideges gyermeket teljesen
belevonja közös munkásságába; újabban hazánkban is történt erre
nézve kísérlet, hogy az ideges gyermekek számára külön iskolákat
állítsanak.

Hátra van a család; ez kínozza meg a gyermekét a sok privá-
tával; a rajz, nyelvek, zene, tánc stb. lefoglalja a gyermeknek egész
délutánját, néha még esti óráit is. Jobb családjaink középiskolába
járó gyermekeit ritkán találni a Városliget játszóterein; legföljebb
végig sétálnak kötött mars-route-tal nevelőjük mellett a lármas,
zajos, benzinfüstös Stefánia-úton s Andrásy-úton vagy a gőzhajók
rontotta füstös és kormos Dunaparton. Zaj és rossz levegő az utca
felől, a korzón a néma vagy feddő fizetett mester, vagy a gyermeket
idegen nyelvre oktató Fräulein, Mademoiselle vagy Miss. Egyetlen
szerencse a körcsolya-saison, ha valóban hó és jég évadja a naptár
szerinti három téli hónap; ekkor nem fárasztja a nyelvmester a
gyermeket, nem untatja a nevelő a szabadság után epedő tanulókat.

Az utca és család rontotta tanuló a legnagyobb készséggel,
örömmel jön az iskolába; alig tudja bevárni, hogy nyílják a kapu.

beront az osztályba, ahonnan 4—5 óra után szárnyszegetten, fáradtan megy haza. Jól akart felelni, szépet, újat tanulni, de hiába — jelt adott, szólította is a tanár, de ő elfelejtette, hogy mit is akart elmondani, idegei felmondják a szolgálatot; hallja a szót, de nem érti, mert figyelni nem tud, pedig nem rossz fiú, szorgalmas is, csendes, csak szeme, szája, ajkai, ujjai árulják el, hogy idegei már képzeteket továbbítanak az agyhoz, hogy az ő világa egészen más világ, amelybe hirtelen belevillózik a tanítás, előadás, a magyarázatnak egy-egy fénykévéje vagy beledörög a tanárnak még legnyugodtabb felszólítása is.

Ideges gyermek figyelni nem tud; apperceptio meg enélkül lehetetlenség; fegyelmező és exakt tudásra képtelen.

II.

Terhelt gyermekek mindenütt vannak, de a legtöbb ideges gyermek az ú. n. középosztályban van. Van is rá elegendő ok; csak érinteni akarom mint főoktatóforrásait ezen újabbkori nyavalyának a legényévek szabadosságát egyrészt, másrészt nélkülözéseit.

Igaz, éheztek nagyapáink is, míg kenyérkeresethez jutottak az ipar, kereskedelem, a tudomány és a művészet terén, különösen az utóbbi két pályán, amelyen az út valóságos cifra nyomorúság még ma is, de nem rontotta meg őket az olcsó szeretkezés, mert először vallásosabb volt a fiatalság, másodsor ideálisabb, harmadszor, mert a gazdasági viszonyok megengedtékük, déd- és öregapáinknak, hogy hamarabb jussanak családi tűzhelyhez és mert végre az idő még nem volt pénz. Nagyon kevés volt a pénz, rendkívül sok az idő, mert nem sürgette vasut, telegráf, telefon, mert nem kürtölt az auto, nem csilingelt a tram. Hajókötel erősségű volt az idegszál, amely ma pókhálószerű.

S nekünk apáknak a gyermekei gyakran megadják az árát az akár könnyelműen, akár könyvek mellett átvirrasztott éjszakáknak. Nem lehet erős idegzetű gyermeke L. orvosnak, aki elűzni vélte éhségét, hogy sötét szobában — gyertyára nem tellett — hegedűjéből kicsalta legmelancholikusabb nótáinkat, B. ügyvédnek a fia, aki három krajcárból fedezte vacsorája költségeit, S. tanár leánya, akinek egy font kenyérből és két kalarábéból tellett ebédje és vacsorája stb.

Ennyi elég az öröklött idegességről, amire minden osztályban akad elegendő példa.

Más kategóriába tartoznak azok a tanulók, akiknek idegzetét gyöngítette, néha teljesen megrontotta valamelyik gyermekbetegség,

minő a torokgyík (diphtheria) és különösen a vörheny. Ilyen volt harminc évvel ezelőtt, de nagyon ritkán, ami természetes. A haladó orvostudomány a legtöbb esetben megtartja az életnek a beteget, de a vörheny utóbajai ellen még kellően védekezni képtelenek vagyunk és hogy milyen roncsolást végez az az idegzetben, sőt az agyban, arról sok megszorított szülő és sok, munkájának sikertelenségén kesergő pædagógus szólhatna.

Gyakran csak évek után leli magyarázatát az, hogy egy különben jóra való fiú miért nem vitte semmire sem a nyelvekből vagy a reáliákból vagy mindkettőből, és látva az ideg-sklerózist, sajog a szívünk, hogy valamikor a pædagógia nevében osztályismétlésre utasítottuk vagy hanyagság miatt megdorgáltuk volt. Hogy milyen gyakori a fülbaj, amely néha a hallócsontok exstirpációját is megköveteli, azt évek során tapasztaljuk. A rossz hallás megátolja a tanulót a figyelésben, de gyakran idegeire is káros hatással van.

De ezek mind oly bajok, amelyek talán a jövő iskolájában elenyésző kis százalékát teszik majd az ideges tanulóknak.

Az orvostudomány bizony gyorsabban halad, mint a gazdasági berendezkedésünk.

A mai csodával határos sikerek az orvostudományban arra a reményre jogosítanak fel, hogy a gyermekbetegségeknek és utóbajaiknak élet veszi a különféle szerum és orvosság, de a családi élet bajai ellen a szociológiai elméleteken kívül valamelyes írt nem találunk, a gazdasági helyzet pedig egyszerűen kétségbeesítő.

Szegénység, testi és lelki nyomor betegségei a családi életnek és ezen betegségeknek ártatlan áldozatai — a gyermekek, a mi tanítványaink.

Van tanuló, aki nem születésénél fogva, nem gyermekbetegség miatt ideges, hanem tönkretették idegzetét a hiszterikus anya halál-sejtelmei, víziói, rémmeséi. A tanulónak megvan az ambíciója, szeretne tanulni, fáradozik, dolgozik — de lelke távol jár... Ha fel-szólítjuk, mintha álomból riadna föl, nagy szemeket mereszt... még némileg percipiált, mert hiszen felfogta a füle a hanghullámokat, de az apperceptiónak nyoma sincsen. Írásbeli dolgot elvégezni még kevésbé képes, mint szóval felelni; a fehér papirosról, mint virágról a lepke, szállnak, szállnak gondolatai abba a világba, amelyről otthon mesélgetnek... csak a keze jár és oly hibákat ír, amiket szóval el nem követne.

Egy másik kis fiúban csodagyermeket láttak a szülei; talán már 3 éves korában az volt hivatása, hogy szórakoztassa a vendégeket, a rokonokat és különösen a néniket. A papa, a mama boldog, hogy a hat éves fiacskája — vézna, sápadt gyerek — elmondja a

«Talpra magyar»-t. Ébren van a kis fiú még akkor is, amidőn józabb szülőknek gyermekei az erősítő álomba merültek — talán még teát rummal is kap és a 3—8 éves csodagyermek a középiskolában bágyadt, szórakozott, bámész — szóbeli feleletei félszegek, írásbeli dolgozatai gyengék.

Anyagi gondok, terhes szolgálat bántják a családfőt. Nincsen oly anyagi helyzetben, hogy gyermekeinek külön szoba jusson. A családi perpatvar elhuzódik néha a késő éjjeli órákig. A gyermek néha rettegve, de rendesen álmatlanul hanykolódik az ágyban, — iskolába elmennie csak kell. Fölkel korán reggel, siet az iskolába, de idegei a munkát nem bírják, kárba vész rá nézve az előadás, a földolgozás, a magyarázat.

Nem mutatok rá azokra a károokra, amiket a szülők szegénysége okoz; itt csak az ideges gyermekekről szólok, olyanokról, akiknek megvan a tehetségük, ambíciójuk, szorgalmuk, akik szeretnének figyelni és tanulni, de sikert elérni képtelenek *idegeik* miatt.

Bizony a sok ideges gyermek magyarázza meg az oktatás meddőségét nem népes osztályokban is. A tanártestület minden egyes tagja szeretettel karolja fel ezeket a tanulókat, jutalmazza jó magaviseletüket, ambíciójukat, felsőbb osztályba fellépteti — de mindennek van határa, különösen túlszűfolt osztályokban, ahol 70—80 tanulónak egyéni nevelése (majdnem?) lehetetlen.

Hiába gyermekkori *reminiscentia*, templomi mozaik, megható oltárkép, pädagógiai elv. Szólunk az iskola-orvosnak, szólunk a szülőknek, biztatjuk a gyermeket: «Ne féljen!... Hiszen tudja azt, fiam!... No látja, jól mondta... Csak bátran...» stb. A gyermek küzd idegeivel, reszket a szempillája, reszket a keze, megered a könnye.

Ajánljuk a szülőknek, hogy könnyebb iskola-típusba küldjék, hogy esetleg egy-két hónapig pihentessék agyát, hogy vigyék szabad levegőre, hogy ne erőltessék — de hiszen szófia beszéd mindez, amidőn a szülők gazdasági helyzete sivár, amidőn a szegény szülő arra szorul, hogy gyermeke minél hamarább juthasson kenyérkeresethez.

Mikor az iskola pädagógiai szempontból a sok hiábavaló kísérletezés után a szülőnek kénytelen azt tanácsolni, hogy vigye el a gyermekét, fölszólalnia kellene a társadalomnak: «Eresszétek hozzánk a kisdedeket! Állítok ideges gyermekeknek olyan középiskolát, ahol ideges gyermeked könnyebben tudja elvégezni tanulmányait; ezen iskolák mellett lesznek internátusok, amelyekre bízhatod gyermekedet te, a gondok súlya alatt roskadozó és azért elégedetlen és elégedetlenségedet az otthonnal éreztető szülő, amelyekben nem sínl meg

hiúságot a normálisan fejlődő okos kis fiad, ahol nincs tudomása szegénynek, ha az alkohol beleszól a családi életbe!

Tudja ezt ám a társadalom, kísérletez is ilyen iskolával, de Európát nyomják a hadügyi terhek; az állam — a polgárok egyeteme — nem győzi a költségeket, hiszen maholnap hazánk büszkesége, a *gyermekvédelem*, is szűkíti kereteit.

Az ideges tanuló együtt jár a többivel, néha 30%-a ez az osztály tanulóinak és ez növeli az eredménytelenséget, mert hiszen más 20—25% az olyan tanuló, aki tétlen, tunya és lusta. Van némi túlterhelés az iskolában, de nem a kiszabott tananyag miatt. Az ideges gyermek rendszeren nem az iskola áldozata — van talán elvétve olyan eset is, amikor a lappangó idegességet az iskola élesztette, — hanem az iskolán kívül álló tényezőknek az eredménye.

Oly osztályokban, ahol sok az ideges tanuló, az oktatás meddő, akár gimnáziumi az, akár pedig reáliskolai osztály.

Dr. KOHLBACH BERTALAN.